

Дзюблюк О.В.

*д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна*

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ У СУЧАСНІЙ ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Труднощі розуміння справжньої природи грошей, їх походження, функцій та особливостей емісії призводять до низки проблем, пов'язаних із підміною понять, коли до грошей відносять цілий ряд різноманітних фінансових активів, які не є грошима. А з урахуванням того факту, що грошові відносини позначаються не лише на економічних, а й на усіх інших сферах життя суспільства, то належне функціонування механізмів формування і використання грошових ресурсів безпосередньо впливає на національну безпеку будь-якої країни, що слід розуміти як здатність держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів. Тому від правильного розуміння суті електронних грошей залежать дієвість монетарної політики і довіра до сучасних грошових систем загалом.

Тенденції цифровізації банківського бізнесу є прямим наслідком зміни технологічного укладу економічної системи, що визначається переходом від постіндустріального ведення господарської діяльності до суспільних відносин, заснованих на знаннях та інформації. Такі зміни природно не могли оминати і ключову ланку економічного розвитку – грошову систему, яка є основою основ економічної взаємодії усіх суб'єктів ринку, пронизуючи всі без винятку сфери суспільного життя. Тотальна цифровізація економічної активності призвела і до того, що сутність та зовнішні форми прояву грошових відносин поступово почали наповнюватись новим змістом, що знаходить своє відображення у наступних основних тенденціях розвитку грошей за останній період:

- подальше зниження частки готівки у платіжному обороті і охоплення безготівковими розрахунками усе більшого числа економічних агентів;
- глобалізація національних платіжних систем шляхом їх подальшого інтегрування у систему міжнародних платежів і розрахунків, що є наслідком активного використання цифрових технологій банками;
- розмивання меж між грошима і не-грошима в результаті істотного збільшення форм і видів платіжних інструментів як на національному, так і на глобальному рівні;
- посилення труднощів грошово-кредитного регулювання економіки з огляду на появу й активне використання суб'єктами ринку різноманітних сурогатів грошей.

За таких обставин правильна інтерпретація електронних грошей має як теоретичне, так і практичне значення для сучасного етапу розвитку економіки, оскільки реалізація таких завдань як забезпечення ефективного функціонування розрахунково-платіжних систем, вдосконалення механізмів грошово-кредитного регулювання і зниження інфляційних та курсових ризиків, безпосередньо залежить від того, наскільки чітко визначені рамки функціонування різних форм

грошей, зокрема і електронних, виникнення яких є закономірним результатом еволюції грошей.

Електронні гроші виникли у результаті еволюції грошового обігу як наслідок автоматизації банківської справи, розвитку мережі Інтернет та широкого впровадження сучасних цифрових технологій у банківський бізнес. Новітні методи оплати боргових зобов'язань за допомогою електронних носіїв вперше були апробовані в США, де з'явилося і поширилося у широких масштабах електронно-обчислювальне обладнання. Саме із його впровадженням у сферу виробництва і обігу став можливим перехід від паперових носіїв інформації у грошовій сфері до передачі даних про здійснювані платежі у електронному виді.

Активне використання економічними агентами для отримання електронного доступу до своїх рахунків індивідуальних засобів комунікацій, таких як персональні комп'ютери та мобільні телефони, а також широке впровадження відповідних терміналів у заклади торгівлі і послуг, суттєво розширило можливості застосування електронних інструментів для системи роздрібних платежів. Такі платежі проводяться за допомогою трансферту коштів за рахунками на підставі попередньо відданого наказу в системі електронного доступу (на базі дистанційного банкінгу, дебетових і кредитних карт або в мережі Інтернет, на базі електронних чеків та ін.). При цьому однією із головних причин переходу до активного використання електронних грошей є передусім заснована на технологічному прогресі необхідність економії витрат обігу і підвищення рівня банківського обслуговування в умовах цифровізації роботи фінансових установ, що, зокрема, призводить до суттєвого прискорення здійснення розрахунків між суб'єктами ринку.

Водночас труднощі адекватного розуміння сутності грошей загалом та електронних грошей зокрема, обумовлюючи наявність численних і суперечливих підходів до формулювань цієї сутності. Усі ці підходи загалом можна об'єднати у чотири основні групи. По-перше, найчастіше при трактуванні сутності електронних грошей головна увага приділяється технічній стороні справи, тобто по суті зовнішнім атрибутам носія грошових відносин, при чому електронні гроші розглядають як грошові кошти у вигляді записів на електронних носіях. По-друге, трактування електронних грошей, що передбачає розгляд їх більшою мірою як предоплачений фінансовий продукт. По-третє, підхід до трактування електронних грошей як простих замінників існуючих законних платіжних засобів, тобто електронний сурогат для монет і банкнот, який зберігається на електронному пристрої. По-четверте, електронні гроші розглядаються передусім як засіб обміну, причому вважається, що головна відмінність між «традиційними» і «електронними» грошима полягає у способі випуску їх в обіг, при чому використовують термін «мережеві гроші», тобто грошові кошти, що випускаються і використовуються у неспеціалізованих комп'ютерних мережах.

Загалом з огляду на те, що термін «електронні гроші» є відносно новим та часто застосовується до широкого спектру платіжних інструментів, заснованих на інноваційних фінансових і технічних рішеннях, єдиного, визнаного у світі

визначення електронних грошей, яке б однозначно відображало їх економічну і правову сутність, немає. У зв'язку із цим суперечки точаться навколо дилеми, що зосереджує вибір трактування електронних грошей або як дематеріалізованої, тобто електронної форми безготівкових грошових коштів на банківських рахунках, або як фінансового продукту з передоплаченою вартістю.

Для більш чіткого розуміння сутності електронних грошей спершу необхідно здійснити їх розмежування та класифікацію за двома основними форми: 1) справжні (банківські) гроші і 2) несправжні (мережеві) гроші. До першої форми належать гроші на рахунках комп'ютерної пам'яті банків, розпорядження якими здійснюється за допомогою спеціального засобу доступу до банківського рахунку у вигляді платіжної картки. До другої форми належать мережеві гроші, які представляють собою електронний чип, тобто програмне забезпечення, яке здійснює переказ коштів за допомогою електронних комунікаційних мереж, в тому числі через Інтернет, у межах певної електронної платіжної системи. Дана форма включає електронні гроші як програмне забезпечення, що не потребує обов'язкового використання банківських рахунків для проведення трансакцій і діє як передоплачений платіжний інструмент на пред'явника.

Із двох наведених форм дійсно грошима є лише перша, тобто гроші на рахунках комп'ютерної пам'яті банків. Річ у тім, що обіг законних грошей (готівки і залишків на банківських рахунках) являє собою остаточну операцію, при якій покупець безпосередньо виконує перед продавцем свої грошові зобов'язання. Гроші на банківських рахунках повністю відповідають цій вимозі, оскільки, будучи законними засобами платежу, гарантованими державою, функціонують у платіжному обороті як інструменти остаточного врегулювання зобов'язань між економічними агентами. З іншого боку, на відміну від справжніх грошей як законних платіжних засобів (*legal tender*), які є загальновизнаними і забезпеченими державною гарантією, здатність обігу електронних мережевих грошей і криптовалют обмежується умовою визнання або невизнання їх економічними агентами як засобів обігу і платежу.

Таким чином, природа електронних грошей як законного платіжного засобу не може бути відмінною від природи кредитних грошей, які власне і є цим засобом на території даної країни. А тому найбільш оптимальним підходом є такий, згідно якого під електронними грошима слід розуміти таку форму кредитних грошей як законних платіжних засобів, використання якої для платежів і розрахунків здійснюється за допомогою електронних інструментів передачі і обробки інформації. Інакше кажучи, електронні гроші можна визначити як спеціальні електронні способи зберігання грошової вартості за допомогою технічного пристрою, що може використовуватись для здійснення платежів на користь інших осіб. Таким чином, можна зробити висновок, що електронні гроші за своєю сутністю зберігають усі класичні ознаки кредитних грошей, емісію яких здійснює банківська система, однак змінюють форму вираження через технологічні особливості забезпечення доступу їхніх власників та контролю за переміщенням коштів із використанням сучасних електронних технологій.